

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Prawa dziecka zdolnego do rozwijania swoich potencjalności w perspektywie rozwiązań legislacyjnych

Author: Beata Dyrda

Citation style: Dyrda Beata. (2013). Prawa dziecka zdolnego do rozwijania swoich potencjalności w perspektywie rozwiązań legislacyjnych. W: E. Jarosz, B. Dyrda (red.), "Szanować - słuchać - wspierać - chronić : prawa dzieci w rodzinie, szkole, społeczeństwie" (S. 153-164). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Artykuł 29. Konwencji o prawach dziecka

1. Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka [...]

Beata Dyrda

Prawa dziecka zdolnego do rozwijania swoich potencjalności w perspektywie rozwiązań legislacyjnych

Punktem wyjścia wszelkich rozważań dotyczących analizy praw dziecka związanych z realizacją ponadprzeciętnych potencjalności winno być zdefiniowanie pojęcia „uczeń zdolny”. Niestety, w polskim ustawodawstwie oświatowym nie ma jednej obowiązującej definicji, która godziłaby różne i często niepokrywające się semantycznie spojrzenia reprezentantów nauki oraz praktyków. Niemniej jednak problematyka zdolności od wielu lat ma swoje egzemplifikacje w praktyce edukacyjnej, a indywidualizacja programów nauczania i metod kształcenia jednostek zdolnych znajduje prawne usankcjonowanie w założeniach systemów polityki oświatowej. Jedną z fundamentalnych zasad współczesnych systemów edukacyjnych państw demokratycznych jest prawo każdego człowieka do nauki.

Rozważania nad legislacyjnym ujęciem praw ucznia do rozwoju posiadanych zdolności i uzdolnień można podejmować zarówno z poziomu aktów prawa międzynarodowego, jak i ustawodawstwa polskiego. Dokumentem, w którym istnieją pierwsze wskazania dotyczące wychowania i nauczania wspierającego rozwój zdolności dziecka, jest Deklaracja praw dziecka, dokument przyjęty 20 listopada 1959 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Deklaracja ta – nawiązująca do deklaracji genewskiej z 1924 roku – zawiera 10 szczegółowo sprecyzowanych zasad praw dziecka, wśród których zasada 7. precyzuje prawo dziecka do nauki, a jednocześnie odnosi się do wychowania umożliwiającego rozwój jego zdolności:

[...] Dziecko ma prawo do nauki; nauka ta jest bezpłatna i obowiązkowa, przynajmniej w zakresie szkoły podstawowej. Dziecko powinno otrzymać takie wychowanie, które podnosi jego kulturę ogólną i umożliwia mu, w warunkach równych szans, rozwinięcie swych zdolności, wyrobienie zdrowego rozsądku oraz poczucia odpowiedzialności moralnej i społecznej, a także stanie się pożyteczną jednostką społeczeństwa. Osoby odpowiedzialne za wychowanie dziecka i kierowanie nim powinny mieć na względzie jego dobro; odpowiedzialność ta spada przede wszystkim na rodziców. Dziecku należy dać wszel-

kie możliwości do zabaw i rozrywek, które powinny zmierzać do tych samych celów co nauka; społeczeństwo i władze państwowe powinny ułatwić korzystanie z tego prawa.

Kolejnym istotnym dokumentem o charakterze międzynarodowym, uwzględniającym rekomendacje związane z nauką dzieci zdolnych, jest Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 roku (DzU, 23.12.1991, Nr 120, poz. 526). Ma ona swoiste znaczenie dla tworzenia prawa oświatowego w państwach, które ją ratyfikowały. Konwencja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, natomiast Polska ratyfikowała ją 30 września 1991 roku z zastrzeżeniami i deklaracjami interpretacyjnymi. Konwencja o prawach dziecka, biorąc pod uwagę tradycję i wartości kulturowe każdego narodu, zapewnia dzieciom z racji ich niedojrzałości szczególną opiekę i troskę. Już w samej preambule konwencji zwraca się uwagę na to, iż dziecko ma prawo do pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości. Celem konwencji jest harmonijny rozwój dziecka i przygotowanie go do życia oraz zapewnienie mu warunków rozwoju (por. art. 6. ust. 2. Konwencji o prawach dziecka). W konwencji zawarto 54 artykuły, wśród których na szczególną uwagę – biorąc pod uwagę omawiane zagadnienie – zasługują artykuły 28. i 29. Odnoszą się one bezpośrednio do praw dzieci związanych z oświatą i nauką. Na ich podstawie nałożone zostają na państwa obowiązki w zakresie organizacji polityki oświatowej.

W artykule 28. zapisano:

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa na zasadzie równych szans, w szczególności:

- a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich;
- b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego, zarówno ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępnymi dla każdego dziecka oraz podejmą odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie w razie potrzeby pomocy finansowej;
- c) za pomocą wszelkich właściwych środków uczynią szkolnictwo wyższe dostępnym dla wszystkich na zasadzie zdolności;
- d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;
- e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenia wskaźnika porzucania nauki [...].

W artykule 29. zwraca się uwagę na zadania systemów oświatowych, które powinny zapewnić naukę, ukierunkowaną na:

[...]

- a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;

- b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych;
- c) rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur;
- d) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;
- e) rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego [...].

Jak wynika z tych artykułów, dzieciom zdolnym należy stworzyć warunki umożliwiające im wykorzystanie i rozwój posiadanych zdolności.

W artykule 5. podkreśla się, iż rodzice, opiekunowie prawni i inne osoby prawnie odpowiedzialne za dziecko mają prawo i obowiązek do zapewnienia mu możliwości korzystania z praw przyznanych przez konwencję w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności.

W artykule 42. zobowiązuje się państwa do powołania Komitetu Praw Dziecka, który będzie – realizując zobowiązania przedstawione w konwencji – stał na straży praw dziecka. W Polsce od 1981 roku działa Komitet Ochrony Praw Dziecka. Komitet inicjuje kampanie społeczne na rzecz ochrony praw dziecka, przede wszystkim prowadzi działania interwencyjne, terapeutyczne i profilaktyczne. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka (DzU, 31.01.2000, Nr 6, poz. 69) ustanawia Rzecznika Praw Dziecka (art. 1. ust. 1.). Jako organ rządowy Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa. Rzecznik – według artykułu 3. przywołanej ustawy – podejmuje działania mające na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, a zarazem zagwarantowanie poszanowania jego godności i podmiotowości. Zarówno prawa gwarantowane przez powyższe dokumenty międzynarodowe, jak i obowiązki spoczywające na państwie znajdują odzwierciedlenie w Konstytucji RP oraz dokumentach prawa oświatowego, takich jak Ustawa o systemie oświaty czy Karta nauczyciela.

Podejmując analizę prawnych uwarunkowań kształcenia jednostek zdolnych, można odwołać się do dokumentów międzynarodowych oraz do postulatów europejskich, podejmowanych w ostatnich latach i ściśle odnoszących się do omawianej problematyki. Pierwszym jest przyjęta w 1994 roku przez Komitet do Spraw Edukacji i Kultury przy Radzie Europy rekomendacja dla Parlamentu Europejskiego (nr 1248/1994) dotycząca edukacji dzieci zdolnych. W poszczególnych punktach rekomendacji zwraca się uwagę na:

- potrzebę postrzegania dzieci szczególnie zdolnych przez pryzmat specjalnych potrzeb edukacyjnych, a w konsekwencji – potrzebę organizacji systemów edukacyjnych uwzględniających te potrzeby;

- konieczność stwarzania przez systemy oświatowe warunków zapewniających uczniom zdolnym pełny rozwój ich możliwości zarówno w kontekście realizacji indywidualnych celów rozwojowych, jak i korzyści ogólnospołecznych;
- niewykorzystywanie zdolności i talentów uczniów, czyli marnowanie intelektualnych zasobów społecznych;
- postulaty organizowania badań stosowanych, dzięki którym można usprawnić proces identyfikowania zdolnych oraz poznać mechanizmy gwarantujące osiąganie sukcesów edukacyjnych i zapobieganie niepowodzeniom szkolnym;
- potrzebę wprowadzania problematyki rozpoznawania i rozwijania zdolności do programów kształcenia nauczycieli;
- przygotowanie i uwrażliwienie w tym zakresie innych grup społecznych, w szczególności rodziców, lekarzy, pracowników socjalnych, pracowników ministerstwa edukacji;
- wypracowanie systemu wspierania zdolności od pierwszych szczebli edukacji (przedszkola) aż po szkolnictwo wyższe, opracowywanie elastycznych programów nauczania, gwarantujących uczniom zdolnym wzbogacanie treści, akcelerację realizacji programu, dostosowanie metod i form pracy;
- dostrzeganie wymiarów zdolności w każdej grupie społecznej, zapobieganie procesom stygmatyzacji;
- działania zmierzające do ujednoczenia pojęcia i definicji zdolności, wypracowanie definicji operacyjnych, ułatwiających właściwą selekcję i diagnozowanie zdolnych.

W dokumencie tym podkreśla się także konieczność prowadzenia badań podstawowych i wdrożeniowych w zakresie problematyki zdolności. Żadne państwo nie może bowiem pozwolić na marnowanie talentów, które stanowią ludzkie bogactwo. Zalecenia Komisji stwarzają wiele możliwości w zakresie kształcenia i opieki nad uczniami zdolnymi¹.

Warty odnotowania jest również dokument podpisany i przyjęty przez uczestników konferencji poświęconej edukacji osób zdolnych, która odbyła się w 1991 roku w Nijmegen. Raport końcowy, podsumowujący obrady konferencyjne, zawiera postulaty dotyczące pracy z osobami wybitnie zdolnymi. Wśród najważniejszych należy wymienić postulaty odnoszące się do:

- respektowania prawa osób zdolnych do odpowiednich warunków kształcenia;
- potrzeby wspomagania zdolnych dziewcząt i kobiet ze względu na istniejące przejawy dyskryminacji;
- upowszechnienia opieki i kształcenia zdolnych;
- modyfikowania programów nauczania;
- wprowadzania programów wzbogacających;
- potrzeby stymulowania aktywności osób wybitnie zdolnych;
- konieczności przygotowania nauczycieli do pracy z uczniami zdolnymi;

¹ Za: W. LIMONT: *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*. Gdańsk, GWP 2010.

- możliwości przyspieszania kształcenia dzieci wybitnie zdolnych i skracania okresu nauki;
- potrzeby funkcjonowania specjalnego systemu kształcenia wybitnych uzdolnień artystycznych (muzycznych, plastycznych);
- potrzeby prowadzenia badań naukowych – podstawowych, jak i stosowanych w problematyce zdolności;
- wspomagania organizacji zrzeszających rodziców dzieci wybitnie zdolnych;
- różnych inicjatyw, które służą wspomaganiu zdolnych².

Kolejnym dokumentem jest rezolucja *Resolution: Action Plan for the Gifted and Talented – an essential part of the Lisbon Strategy*, przyjęta przez uczestników spotkania COST Strategic Workshop (skupiającego naukowców i ekspertów zajmujących się osobami zdolnymi z krajów Unii Europejskiej), organizowanego w dniach 26–27 listopada 2007 roku w Brukseli pod hasłem: *Meeting the Leeds of Gifted Children and Adolescents: Towards a European Roadmap*. Dokument powstał w celu promocji problematyki zdolności oraz opracowania fundamentów dobrej praktyki edukacji zdolnych w krajach europejskich. W dokumencie tym podkreśla się, iż uczniowie o szczególnych zdolnościach i talentach stanowią intelektualny i twórczy potencjał Europy, niezbędny do zrealizowania zasadniczych celów Strategii Lizbońskiej. Autorzy rezolucji wskazują, iż rozwój zdolności i talentów nie odbywa się w sposób naturalny i spontaniczny, a wysoki poziom możliwości nie gwarantuje wybitnych osiągnięć. W tym celu wymagane są sprzyjające i wspierające warunki oraz konkretne działania na rzecz dzieci zdolnych. Komisja Europejska winna włączyć zagadnienie edukacji uczniów zdolnych w obszary badawcze 7 Ramowego Programu w zakresie badań i rozwoju technologicznego (7PR), największego mechanizmu finansowania i kształtowania badań naukowych na poziomie europejskim na lata 2007–2013. W programie tym inwestuje się w wiedzę opartą na edukacji, badaniach i innowacjach. 7PR ma następujące cele:

- wspieranie współpracy ponadnarodowej we wszystkich obszarach badań i rozwoju technologicznego;
- zwiększenie dynamizmu, kreatywności i doskonałości europejskich badań naukowych w pionierskich dziedzinach nauki;
- wzmocnienie potencjału ludzkiego w zakresie badań i technologii poprzez zapewnienie lepszej edukacji i szkoleń, łatwiejszego dostępu do potencjału i infrastruktury badawczej, wzrost uznania dla zawodu naukowca oraz zachęcenie badaczy do mobilności i rozwijania kariery naukowej;
- zintensyfikowanie dialogu między światem nauki i społeczeństwem w Europie celem zwiększenia społecznego zaufania do nauki;

² H.W. VAN BOXTEL: *Final report*. In: *Education of the gifted in Europe. Theoretical and research issues*. Eds. F.J. MÖNKES, M. KATZKO, H.W. VAN BOXTEL. Amsterdam, Swets and Zeitlinger 1992, s. 22–43.

- wspieranie szerokiego stosowania rezultatów i rozpowszechniania wiedzy uzyskanej w wyniku działalności badawczej, finansowanej ze środków publicznych.

Problematyka zdolności może być realizowana w ramach realizacji wyznaczonych celów – poprzez programy promujące rozwój efektywnych form kształcenia uczniów zdolnych; poprawę międzynarodowej współpracy i wymiany doświadczeń w zakresie praktyki opieki nad zdolnymi; integrowanie środowisk lokalnych, naukowych, politycznych i przedstawicieli gospodarki w rozwój programów kształcenia uczniów zdolnych; poprawę przygotowania i wypracowanie systemu kształcenia nauczycieli pracujących z uczniami zdolnymi.

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej system oświaty ma gwarantować opiekę nad uczniami zdolnymi – zarówno w warunkach szkolnych, jak i w warunkach pozaszkolnych. Analiza obowiązujących regulacji prawnych pozwala stwierdzić, iż w Polsce istnieją prawne warunki umożliwiające szkołom realizację zadań związanych z opieką i kształceniem uczniów szczególnie uzdolnionych. Regulacje prawne ustanowione po roku 1990 stwarzają nowe możliwości kształcenia i promowania rozwoju uczniów zdolnych. Znajdują one swoje odzwierciedlenie w Ustawie o systemie oświaty z 7 września 1991 roku oraz jej późniejszych nowelizacjach. Służą temu m.in. różne możliwości dostosowywania metod i form pracy do możliwości i zdolności uczniów, indywidualne programy uwzględniające indywidualne zdolności oraz indywidualny tok nauki, pozwalający na ukończenie nauki w skróconym czasie i szybszy awans edukacyjny, a także system konkursów i olimpiad, który może wzbogacać i uatrakcyjnić szkolną ofertę edukacyjną. Uczniowie zdolni – odpowiednio do swoich indywidualnych potrzeb, zainteresowań i możliwości – mogą korzystać z opieki i różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zarówno w szkole, jak i w poradniach psychologiczno-pedagogicznych oraz z pomocy merytorycznej oferowanej przez pozaoświatowe podmioty realizujące zadania edukacyjne, w tym: uczelnie wyższe, instytuty, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia, fundacje. W Polsce funkcjonuje również system promowania uczniów mających wybitne osiągnięcia dydaktyczne, m.in. przez fundusz stypendialny, w tym stypendium Prezesa Rady Ministrów i ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, przyznawane za wybitne osiągnięcia edukacyjne. Szczegółowe rozwiązania w zakresie wymienionych form wspierania uczniów zdolnych znajdują się w następujących, krótko scharakteryzowanych poniżej dokumentach prawnych.

Aktem prawa oświatowego, który zawiera regulacje dotyczące kształcenia i opieki nad uczniami zdolnymi, jest Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (DzU 2004, Nr 256, poz. 2572, ze zm.). Już w artykule 1. ustawy zwraca się uwagę na to, że system oświaty zapewnia dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych

form pracy dydaktycznej (art. 1. ust. 4. UOSO), gwarantuje również opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwienie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia każdego typu szkoły w skróconym czasie (art. 1. ust. 6. UOSO), a ponadto stwarza warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego (art. 1. ust. 15. UOSO). Artykuł 66. ust. 1. ustawy określa warunki zezwalające uczniom na realizację indywidualnego programu nauczania lub indywidualnego toku nauki.

Art. 66 [Indywidualne nauczanie] 1. Na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki oraz wyznaczyć nauczyciela-opiekuna. Odmowa udzielenia zezwolenia następuje w drodze decyzji administracyjnej.

2. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, warunki i tryb udzielania zezwoleń, o których mowa w ust. 1, oraz organizację indywidualnego programu lub toku nauki, uwzględniając umożliwienie uczniom szczególnie uzdolnionym rozwoju ich uzdolnień oraz ukończenie szkoły w skróconym czasie.

Szczegółowe warunki udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizację indywidualnego programu lub toku nauki określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 stycznia 2001 roku (DzU 2002, Nr 3, poz. 28). Według niego uczeń, który realizuje indywidualny tok nauki, może:

[...] w ciągu roku szkolnego realizować program nauczania z zakresu co najmniej dwóch klas; może być zwolniony z obowiązku uczestnictwa w zajęciach przewidzianych planem nauczania dla jego klasy; może uczęszczać na wybrane zajęcia edukacyjne do klasy programowo wyższej, w tej lub innej szkole, w szkole wyższego stopnia albo realizować program we własnym zakresie; jest klasyfikowany na podstawie egzaminu klasyfikacyjnego.

Zasady dotyczące pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów zdolnych są określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (DzU 2003, Nr 11). Według paragrafu 2 tego rozporządzenia:

[...] pomoc psychologiczno-pedagogiczna polega na diagnozowaniu środowiska ucznia; rozpoznawaniu potencjalnych możliwości oraz indywidualnych potrzeb ucznia i umożliwianiu ich zaspokojenia; [...] wspieraniu ucznia z wy-

bitnymi uzdolnieniami; organizowaniu różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej [...].

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna organizowana jest przez dyrektora przedszkola, szkoły lub placówki we współpracy z rodzicami, nauczycielami, poradnikami psychologiczno-pedagogicznymi, pedagogiem, psychologiem, logopedą, doradcą zawodowym.

Wśród zadań pedagoga w szkołach publicznych wymienia się:

[...] rozpoznawanie indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowanie przyczyn niepowodzeń szkolnych; określanie form i sposobów udzielania uczniom, w tym uczniom z wybitnymi uzdolnieniami, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb; organizowanie i prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, rodziców i nauczycieli [...] (§ 15 ust. 3).

Do zadań psychologa szkolnego dotyczących pomocy uczniom zdolnym należy:

[...] prowadzenie badań i działań diagnostycznych dotyczących uczniów, w tym diagnozowanie potencjalnych możliwości oraz wspieranie mocnych stron ucznia; diagnozowanie sytuacji wychowawczych w celu wspierania rozwoju ucznia, określenia odpowiednich form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym działań profilaktycznych, mediacyjnych i interwencyjnych wobec uczniów, rodziców i nauczycieli; organizowanie i prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, rodziców i nauczycieli [...] (§ 15 ust. 4).

Ustawa o systemie oświaty przewiduje także pomoc materialną dla uczniów zdolnych:

Art. 90b. 2. Pomoc materialna jest udzielana uczniom w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier dostępu do edukacji wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia, a także wspierania edukacji uczniów zdolnych.

Pomoc materialna może mieć charakter socjalny (stypendia szkolne i zasiłki szkolne) albo motywacyjny (stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe; stypendium Prezesa Rady Ministrów; stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania; stypendium ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego; por. art. 90c. ust. 2.–3., UOSO, art. 90g.–s.). W artykule 90t. ust. 1. zezwala się jednostkom samorządu terytorialnego na tworzenie regionalnych lub lokalnych programów wspierania edukacji uzdolnionych dzieci i młodzieży.

W praktyce szkolnej najzdolniejsi uczniowie wyłaniani są w olimpiadach i konkursach. Artykuł 21. ust. 2. UOSO precyzuje, iż:

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania inicjuje, koordynuje i nadzoruje organizację ogólnopolskich olimpiad i turniejów dla uczniów, a także może zlecić zadania z tego zakresu, w drodze umowy, szkołom wyższym, placówkom naukowym, stowarzyszeniom naukowym, zawodowym i innym podmiotom prowadzącym statutową działalność oświatową lub naukową.

Przywołana ustawa przewiduje także możliwości zwalniania z części lub całości sprawdzianu i egzaminu laureatów oraz finalistów konkursów i olimpiad przedmiotowych.

Liczne akty wykonawcze precyzują szczegółowe sposoby oddziaływań edukacyjnych. Wśród nich do najważniejszych należą:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 roku w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki (DzU 2002, Nr 3, poz. 28);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 roku w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu i toku nauki w szkołach artystycznych nierealizujących kształcenia ogólnego (DzU 2010, Nr 61, poz. 381);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 roku w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad (DzU 2002, Nr 13, poz. 125, z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 roku w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (DzU 2007, Nr 83, poz. 562, z późn. zm.);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 roku w sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (DzU 2005, Nr 106, poz. 890);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 lipca 2002 roku w sprawie warunków tworzenia, organizacji oraz działania klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego (DzU 2002, Nr 126, poz. 1078);
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (DzU 2010, Nr 228, poz. 1487).

W kontekście analiz rekomendacji i zaleceń zawartych w dokumentach prawnych problematyka kształcenia jednostek zdolnych wydaje się istotną zasadą praktyki funkcjonowania systemu oświatowego. Jednakże pomimo licznych rozwiązań wprowadzonych do kształcenia uczniów zdolnych szczegółowa analiza wyników badań oraz reportów diagnostycznych wskazuje, iż istnieją poważne zaniedbania w tym zakresie. Praktyka pedagogiczna dostarcza niejednokrotnie negatywnych przykładów zaniedbywania czy nawet marnowania zdolności i talentów uczniów. Jednocześnie badania naukowe wskazują, iż szkoła nie realizuje swoich społecznych i edukacyjnych funkcji w obszarze wspierania i rozwijania zdolności³.

Przyczyn tego stanu upatruje się w obowiązujących rozwiązaniach organizacyjno-programowych, strukturalnych oraz związanych z finansowaniem oświaty. Uczniowie zdolni nie otrzymują wsparcia psychologiczno-pedagogicznego zarówno w szkole, jak i w ramach działań poradni psychologiczno-pedagogicznych. Z informacji Najwyższej Izby Kontroli (ze stycznia 2007 roku) o wynikach kontroli opieki nad uczniami szczególnie uzdolnionymi⁴, którą przeprowadzono w 76 jednostkach oświatowych (MEN, 74 szkoły publiczne, Stowarzyszenie Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci), wynika, iż liczne nieprawidłowości powodują brak zorganizowanych i systemowych działań w zakresie opieki i kształcenia uczniów zdolnych. Nieprawidłowości te przejawiają się m.in. w:

- spadku liczby uczniów objętych indywidualnymi programami nauczania;
- znikomej liczbie szkół obejmujących uczniów zdolnych indywidualnym tokiem nauki;
- dużej liczbie szkół, które nie korzystają z możliwości składania wniosków o stypendia dla zdolnych;
- nieuwzględnianiu w wystarczającym stopniu problemów pracy z uczniem zdolnym w sprawowaniu nadzoru pedagogicznego.

W raporcie NIK stwierdza się także pasywne podejście dyrektorów szkół i większości nauczycieli do problemu kształcenia zdolnych, marginalizację problemów wyłaniania uczniów zdolnych i opieki nad nimi, co przejawia się m.in. niechęcią do podnoszenia umiejętności niezbędnych do pracy z tymi uczniami. Na podstawie wyników diagnozy przeprowadzonej w latach 2004–2006 sformułowano wnioski, iż MEN nie podejmowało systemowych działań, które zapewniały dostateczną opiekę nad uczniami szczególnie zdolnymi. Opierając się na rezultatach szczegółowej kontroli przeprowadzonej w szkołach różnego szczebla 12 województw, skierowano do dyrektorów szkół wnioski dotyczące m.in.:

³ T. GIZA: *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole*. Kielce, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej 2006; B. DYRDA: *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2012.

⁴ <http://bip.nik.gov.pl>

- systematycznego podnoszenia kwalifikacji nauczycieli w zakresie pracy z uczniami szczególnie uzdolnionymi;
- wypracowania metod i form pracy umożliwiających wyłanianie uczniów szczególnie uzdolnionych i obejmowanie ich właściwą opieką oraz pomocą psychologiczno-pedagogiczną;
- uwzględnianie zagadnień pracy ze zdolnymi w ramach prac rad pedagogicznych;
- włączenie problematyki opieki nad zdolnymi do obszarów mierzenia jakości pracy szkoły;
- podejmowanie działań umożliwiających przyznawanie uczniom zdolnym pomocy stypendialnej.

W roku 2010 Ministerstwo Edukacji Narodowej – Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych zostało beneficjentem projektu systemowego „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt ten wpisuje się w Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3 – Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.3 – Modernizacja treści i metod kształcenia. Można mieć zatem nadzieję, że zostaną podjęte stosowne działania, zarówno na poziomie nowelizowania prawa, jak i pragmatycznych rozwiązań, które spowodują wprowadzenie wielu pozytywnych zmian w praktyce kształcenia uczniów zdolnych.

Beata Dyrda

The rights of children having a talent for developing their potentiality in the light of legislative solutions

Summary

The issue of talents has had its exemplifications in the educational practice, while the individualization of teaching programmes and methods educating talented individuals has found a legal sanction in the assumptions of the systems of an educational policy for many years. One of the fundamental principles of modern educational systems of democratic nations is the right of each person to learn. Considerations on a legislative perspective of the students' rights to develop their talents and skills can be made from the point of view of the acts of an international and Polish legislation. The publication makes an attempt to analyze the rights of a talented child in the context of existing legal norms.

KEYWORDS: gifted child, development al possibilities, law regulations

Beata Dyrda

Derechos de un niño apto a desarrollar sus potenciales en perspectiva de resoluciones legislativas

Resumen

Durante muchos años la problemática de aptitud tiene sus ejemplificaciones en la práctica educativa y la individualización de los programas educativos y métodos de instrucción a un individuo dotado. Encuentra sanción legal en suposiciones de los sistemas de la política educativa. Una de las reglas fundamentales de los sistemas educativos contemporáneos de los países democráticos es el derecho de cada uno a estudiar. Ideas sobre una formulación legislativa de derecho del estudiante de desarrollar sus capacidades, se puede considerar del nivel de los actos de la ley internacional y legislación polaca. En la publicación se hizo un intento de análisis de los derechos del niño apto en el contexto de las normas jurídicas existentes.

PALABRAS CLAVES: Estudiante apto, posibilidades del desarrollo, regulaciones jurídicas